

It is noted that the formation of responsibility requires a comprehensive approach that combines traditional and innovative pedagogical methods. Under martial law and forced distance learning, this quality becomes especially significant, as students must organize their learning process independently, while teachers need to adapt the educational process to new realities. The use of modern technologies and adaptive methodologies not only ensures effective learning but also promotes the development of responsibility, independence, and critical thinking—key competencies for the future generation.

It is concluded that pedagogical strategies for fostering responsibility contribute to the upbringing of conscious, active, and socially responsible citizens capable of making independent decisions and engaging in productive interactions within society.

Key words: responsibility, pedagogical strategies, learner-centered learning, interactive learning, educational process.

Дата надходження статті: 09.10.2025 р.

Прийнято до публікації: 20.10.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Примакова В. В.

УДК 373.3/.5+377]:005.336.2-047.37

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.676>

Прокопів Л. М.*,

orcid.org/0000-0001-8661-510X

Деренюк М. П.*,

orcid.org/0000-0002-6914-8797

НАСТУПНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти в контексті забезпечення наступності між шкільною та професійною освітою. Актуальність дослідження зумовлена сучасними освітніми трансформаціями, орієнтацією на компетентнісний підхід і потребою підготовки здобувачів, здатних до самостійної пізнавальної та науково-дослідницької діяльності.

Проаналізовано наукові підходи до визначення сутності поняття «дослідницька компетентність», розкрито її інтегративний характер та структурні компоненти, зокрема мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, інформаційно-комунікаційний і рефлексивний. Обґрунтовано положення про те, що формування дослідницької компетентності є поетапним процесом, який реалізується впродовж усього освітнього шляху здобувача та потребує узгодженості змісту й результатів навчання на різних рівнях освіти.

Увагу зосереджено на аналізі принципу наступності як педагогічної умови забезпечення безперервного розвитку дослідницьких умінь від загальної середньої до професійної та вищої освіти. Розкрито особливості реалізації змістовної та методичної наступності у формуванні дослідницьких компетентностей, окреслено роль інноваційних освітніх технологій, проєктної діяльності, тьюторського супроводу, наукових гуртків і студентського самоврядування в розвитку дослідницької активності здобувачів освіти.

У статті узагальнено теоретичні положення та сформульовано практичні рекомендації щодо забезпечення наступності шкільної та професійної освіти у процесі формування дослідницьких компетентностей здобувачів.

Ключові слова: компетентність, науково-дослідницька діяльність, студентське самоврядування, професійна підготовка, професійна освіта, вища освіта, компетентності, інноваційні технології, заклад вищої освіти, педагогіка новітньої школи, тьюторство, педагогіка професійної освіти.

*© Прокопів Л. М.

*© Деренюк М. П.

Постановлення проблеми. У сучасних умовах трансформації освітньої системи та реалізації компетентнісної парадигми особливої актуальності набуває проблема формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти як необхідної передумови їхньої успішної професійної самореалізації, здатності до критичного мислення, самостійного пізнання та інноваційної діяльності. Зміни соціально-економічного середовища, цифровізація освіти, зростання ролі наукового знання й потреба у фахівцях, здатних до аналізу, проектування та ухвалення обґрунтованих рішень, зумовлюють потребу переосмислення підходів до організації навчально-дослідницької діяльності на всіх рівнях освіти. У цьому контексті дослідницька компетентність постає як інтегративний результат навчання, формування якого не може обмежуватися окремим освітнім рівнем, а потребує системної та безперервної реалізації впродовж усього освітнього шляху здобувача.

Водночас аналіз сучасної освітньої практики свідчить про наявність суперечностей між задекларованою потребою формування дослідницьких компетентностей і реальним станом забезпечення наступності між шкільною та професійною освітою. Недостатня узгодженість освітніх програм, фрагментарність використання дослідницьких методів навчання, різний рівень підготовленості здобувачів до науково-дослідницької діяльності ускладнюють процес переходу від навчально-дослідницьких дій у школі до професійноорієнтованих досліджень у системі професійної та вищої освіти. Зазначене зумовлює потребу наукового осмислення педагогічних механізмів забезпечення наступності між шкільною та професійною освітою як ключової умови цілісного формування дослідницьких компетентностей здобувачів.

Аналіз досліджень. Проблематика формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти широко представлена у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях. У працях С. Сисоевої та Л. Козак дослідницька компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що охоплює мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти. Питання реалізації принципу наступності між різними рівнями освіти висвітлено в дослідженнях О. Савченко, Л. Ващенко, О. Ковшар, де наступність визначається як умова безперервного розвитку компетентностей і цілісності освітньої траєкторії здобувача.

Окремі аспекти формування дослідницьких компетентностей у професійній та вищій освіті розкрито в контексті впровадження інноваційних педагогічних технологій. Зокрема, С. Саяпіна та ін. обґрунтовують потенціал цифрового освітнього середовища в розвитку дослідницької самостійності; Н. Дем'яненко акцентує увагу на тьюторському супроводі як чиннику індивідуалізації дослідницької підготовки; Л. Нікітченко аналізує роль наукових гуртків у формуванні дослідницьких умінь здобувачів. Водночас, попри наявність значної кількості наукових напрацювань, проблема забезпечення цілісної наступності між шкільною та професійною освітою у формуванні дослідницьких компетентностей залишається недостатньо систематизованою та потребує подальшого наукового осмислення.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз проблеми та обґрунтувати значення забезпечення наступності між шкільною та професійною освітою у процесі формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти.

Викладення основного матеріалу. У сучасній педагогічній науці компетентність розглядається не лише як сукупність знань, умінь і навичок, а як цілісна інтегративна характеристика особистості, що охоплює способи діяльності, ціннісні орієнтації, мотивацію та готовність до ефективної професійної і соціальної взаємодії. Реалізація компетентнісного підходу в освіті зумовлює зміщення акценту з накопичення навчальної інформації на формування результатів навчання, які забезпечують здатність здобувачів застосовувати набуті знання й уміння в реальних життєвих і професійних ситуаціях. У межах такого підходу компетентність постає як здатність особистості успішно діяти в умовах сучасних викликів, розв'язувати проблеми, адаптуватися до змін

та реалізовувати власний творчий потенціал. Саме в цьому контексті особливого значення набуває формування ключових компетентностей, зокрема дослідницької компетентності, яка є важливим чинником забезпечення наступності між різними рівнями освіти [14].

Дослідницька компетентність у науковій літературі визначається як «вміння співпрацювати, вступати у контакти, легку сумісність, готовність до змін, до самовизначення; є інтегральною якістю особистості, що виражається у готовності і здатності до самостійного пошуку розв'язку нових проблем і творчому перетворенню дійсності на основі сукупності особистісно-осмислених знань, умінь і навичок, способів діяльності і ціннісних настанов» [2, с. 3].

С. Сисоева та Л. Козак виокремлюють такі компоненти дослідницької компетентності [11, с. 40-41]:

- *мотиваційно-ціннісний* – усвідомлене прагнення займатися дослідженнями, інтерес до нових знань;
- *когнітивний* – знання про наукові методи, логіку дослідження, структуру наукового пізнання;
- *процесуально-діяльнісний* – уміння планувати, виконувати й оцінювати дослідницькі дії;
- *інформаційно-комунікаційний* – уміння опрацьовувати різноманітні інформаційні джерела;
- *комунікаційний компонент* – здатність аргументовано презентувати результати дослідження та працювати в команді;
- *професійно-рефлексивний* – здатність оцінювати власну діяльність і визначати шляхи її вдосконалення.

Такий підхід демонструє, що сформованість дослідницької компетентності передбачає не лише оволодіння окремими вміннями, а й розвиток здатності виконувати повний цикл дослідження.

Тобто дослідницька компетентність не формується в межах окремого рівня освіти, а є результатом тривалого, поетапного й цілеспрямованого освітнього процесу, що охоплює шкільну, професійну та вищу освіту. Її становлення передбачає поступове ускладнення змісту, форм і методів навчально-дослідницької діяльності, а також узгодженість освітніх цілей і результатів навчання на різних освітніх рівнях. У цьому контексті принцип наступності є методологічною основою, що забезпечує системність і безперервність формування дослідницької компетентності здобувачів освіти, зумовлюючи потребу його ґрунтовного наукового аналізу.

У науково-педагогічній літературі *наступність у навчанні* – це «послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу, зв'язок і узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу» [4, с. 227]. Наведене визначення акцентує увагу на двох важливих положеннях: по-перше, наступність постає не лише як хронологічний перехід між рівнями освіти, а як структурна характеристика освітньої системи; по-друге, вона забезпечує поетапне ускладнення умінь та способів діяльності, що є необхідною умовою формування складних інтегративних компетентностей, зокрема дослідницької. Таке розуміння узгоджується з концепцією безперервної освіти, відповідно до якої кожен рівень навчання створює когнітивні й діяльнісні передумови для успішного переходу на наступний етап освітньої траєкторії здобувача.

Поняття наступності тісно пов'язане з низкою базових педагогічних категорій [7], серед яких – *безперервність освіти* як організація навчання впродовж життя; а також *перспективність*, яка відображає спрямованість освітнього процесу на майбутні етапи особистісного й професійного розвитку здобувача освіти.

У площині формування дослідницької компетентності реалізація принципу наступності виявляється в поетапному розвитку дослідницьких умінь і способів діяльності: у закладах загальної середньої освіти здобувачі опановують елементарні

навички формулювання запитань, роботи з інформаційними джерелами та виконання простих дослідницьких завдань; на рівні професійної освіти відбувається перехід до прикладних досліджень, безпосередньо пов'язаних із майбутньою спеціальністю; у вищій школі формується цілісний дослідницький стиль мислення, засвоюються наукові методи пізнання та реалізуються складні дослідницькі й проектні роботи.

Так, наступність є ключовим методологічним механізмом, що забезпечує розвиток дослідницької компетентності як цілісної інтегративної системи та гарантує безперервність становлення особистості дослідника впродовж усіх етапів освіти. Реалізація цього принципу передбачає поетапне формування дослідницьких умінь, починаючи з базового рівня шкільної освіти, з подальшим їх поглибленням і професійною спрямованістю у закладах професійної та вищої освіти.

Отже, у межах дослідження нашої проблеми актуалізується питання забезпечення наступності між шкільним рівнем освіти та підготовкою здобувачів у закладах професійної освіти. Ідеться про те, яким чином результати навчання, сформовані на рівні загальної середньої освіти, трансформуються та розвиваються у професійній освіті, зокрема в аспекті формування дослідницьких компетентностей. Зазначене питання перебуває у площині змістової, методичної та нормативно-організаційної наступності, яка є необхідною умовою цілісного та безперервного розвитку особистості здобувача освіти.

Система освіти України охоплює загальну середню та професійну освіту як взаємопов'язані складові єдиного освітнього простору. Нормативним підґрунтям для забезпечення наступності між цими рівнями є законодавче визначення місця професійної освіти у структурі освітньої системи. Зокрема, у Законі України «Про професійну освіту» професійна освіта трактується як «систематизована сукупність здобутих особою результатів навчання і компетентностей», а також зазначається можливість її здобуття «на основі базової середньої освіти чи повної загальної середньої освіти» [10]. Тобто на законодавчому рівні формалізується логічний зв'язок між шкільною та професійною освітою, що створює нормативні умови для реалізації принципу наступності.

Реалізація сучасної освітньої реформи в Україні передбачає функціонування профільної середньої та професійної освіти як складників єдиної системи з можливістю інтеграції освітніх траєкторій і послідовних переходів між рівнями. У цьому контексті результати навчання, сформовані в закладах загальної середньої освіти, мають узгоджуватися з очікуваними результатами професійної освіти, що є основою для забезпечення змістовної наступності [1].

Наведене законодавче й структурне підґрунтя створює передумови для змістовної наступності (наявності освітніх траєкторій, що безперервно розвивають компетентності) і є нормативним критерієм якості освітньої системи.

Змістовна наступність передбачає використання результатів навчання шкільного рівня як фундаменту для подальшого професійного навчання. У контексті формування дослідницьких компетентностей це означає, що первинні дослідницькі уміння, навички роботи з інформацією, критичного мислення, аналізу проблем і самостійної пізнавальної діяльності, сформовані на рівні загальної середньої освіти, мають бути сумісними зі змістом програм професійної освіти та поглиблюватися у процесі опанування професійно орієнтованих дисциплін.

У профільних класах закладів загальної середньої освіти відповідно до державних стандартів особлива увага приділяється розвитку ключових і предметних компетентностей, що формують когнітивно-методологічну основу для подальшої дослідницької діяльності. Саме ці компетентності створюють передумови для переходу від навчально-дослідницьких дій у школі до професійноспрямованих дослідницьких практик у закладах професійної освіти [1].

У професійній освіті зміст навчальних програм має бути спрямований не лише на формування фахових знань і вмінь, а й на інтеграцію елементів дослідницької діяльності у професійний контекст. Це передбачає залучення здобувачів до аналізу виробничих ситуацій, планування й виконання дослідницьких завдань, інтерпретації результатів вимірювань та оцінювання технологічних процесів. Водночас аналіз сучасної освітньої практики свідчить, що змістова наступність між шкільним і професійним рівнями реалізується фрагментарно, а узгодження освітніх програм залишається актуальним завданням педагогічної науки і практики [13].

Поряд зі змістовною важливе значення має методична наступність, яка полягає в узгодженні педагогічних методів і технологій, що застосовуються на різних рівнях освіти. Формування дослідницьких компетентностей потребує цілісної методичної стратегії, що охоплює проблемно-пошукові методи навчання, проектно-дослідницькі технології та інтегровані навчальні практики, орієнтовані на поєднання теоретичних знань із професійними ситуаціями. Проте в наукових дослідженнях наголошується, що у практиці професійної освіти методична наступність часто порушується, оскільки шкільні підходи не завжди корелюють із методами професійного навчання, зосередженими на прикладному застосуванні знань [9]. Це ускладнює перенесення сформованого досвіду зі шкільного середовища у професійні практики.

Незважаючи на наявність концептуальних і нормативних передумов, реалізація наступності у формуванні дослідницьких компетентностей стикається з низкою проблем, зокрема нерівномірністю підготовки здобувачів; недосконалістю програмно-методичного забезпечення; відсутністю системної взаємодії між закладами загальної середньої та професійної освіти; а також фрагментарністю дослідницьких завдань у професійному навчанні. Зазначені бар'єри свідчать про потребу переходу від декларативного розуміння наступності до її практичної реалізації через розроблення узгоджених освітніх програм, методичних стратегій і інструментів оцінювання результатів навчання.

У цьому контексті актуалізується питання пошуку педагогічних механізмів, здатних забезпечити реальну, а не формальну наступність у формуванні дослідницьких компетентностей здобувачів освіти. Саме такими механізмами в сучасній педагогіці професійної освіти є інноваційні педагогічні підходи й технології навчання, що орієнтовані на активну, дослідницько спрямовану діяльність здобувачів у професійно значущих ситуаціях. Їх запровадження дозволяє не лише узгодити зміст і методи навчання між рівнями освіти, а й забезпечити поступовий перехід від базових дослідницьких умінь до професійно орієнтованих дослідницьких компетентностей у системі закладів професійної освіти.

У сучасній педагогічній науці інноваційні освітні технології розглядаються як один із ключових чинників підвищення якості освітнього процесу та формування компетентностей здобувачів. Так, у дослідженні І. Книш та ін. розглядаються інноваційні освітні технології як засіб удосконалення системи вищої освіти, підкреслюється їхній взаємозв'язок із методологією професійної підготовки та їхній вплив на підготовку конкурентоспроможного фахівця. Автори виокремлюють різні форми інноваційних технологій, зокрема гібридні курси, що поєднують дистанційні та очні форми навчання, й зазначають, що саме такі технології сприяють підвищенню ефективності освітнього процесу, адаптації змісту навчання до вимог сучасності та розвитку професійно значущих умінь здобувачів, що включають критичне мислення, здатність працювати з інформацією та вирішувати складні завдання [15]. Саме впровадження подібних інтегрованих і діяльнісноорієнтованих технологій навчання створює умови для формування дослідницьких компетентностей, оскільки стимулює здобувачів до активної пізнавальної діяльності, самостійного аналізу навчального матеріалу та застосування знань у нових, проблемних ситуаціях, що відповідає сучасним вимогам професійної освіти.

Забезпечення реальної наступності у формуванні дослідницьких компетентностей здобувачів освіти потребує впровадження таких педагогічних технологій, які б не лише

активізували пізнавальну діяльність, а й забезпечували поетапний перехід від елементарних дослідницьких дій до складних, професійно орієнтованих форм наукового пошуку. У цьому контексті особливої уваги набувають інноваційні освітні технології, здатні інтегрувати попередній досвід здобувачів, сформований у закладах загальної середньої освіти, з вимогами професійної та вищої освіти.

Однією з найбільш ефективних технологій реалізації такої наступності є проектна діяльність, яка органічно поєднує навчальний і дослідницький компоненти освітнього процесу. Як засвідчують результати дослідження Н. Борбич, участь здобувачів у навчально-дослідницьких і наукових проектах сприяє формуванню цілісного комплексу дослідницьких умінь – від планування дослідження та формулювання мети і завдань до добору методів, аналізу результатів і їх публічної презентації. Авторка наголошує, що проектна діяльність активізує самостійну пізнавальну діяльність здобувачів і формує відповідальне ставлення до результатів дослідження, що є важливими характеристиками дослідницької компетентності [3]. Водночас проектна діяльність є практичним механізмом наступності, оскільки спирається на дослідницькі навички, набуті в школі, та забезпечує їх подальший розвиток і професійну спрямованість у системі професійної освіти.

Подальше ускладнення дослідницької діяльності й розширення її можливостей забезпечується завдяки використанню цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій, які істотно трансформують освітнє середовище. У дослідженнях С. Саяпіної та ін. [12] обґрунтовано, що застосування електронних платформ, онлайн-бібліотек, цифрових інструментів опрацювання даних і віртуальних наукових середовищ сприяє розвитку дослідницької самостійності здобувачів, формуванню навичок інформаційного пошуку, критичного аналізу джерел і систематизації результатів дослідження. Тобто цифрове освітнє середовище не лише підтримує проектну діяльність, а й забезпечує безперервність дослідницької підготовки на різних освітніх рівнях, створюючи умови для поступового переходу до більш складних форм наукової роботи.

Особливе місце серед інноваційних педагогічних практик, що сприяють реалізації наступності в формуванні дослідницьких компетентностей, посідає тьюторський супровід. Тьюторство розглядається не лише як інструмент індивідуалізації освітнього процесу, а й як засіб розвитку пізнавальної активності здобувачів і формування їх дослідницької автономії. Українські науковці, зокрема Н. Дем'яненко, підкреслюють, що тьюторський супровід є педагогічною діяльністю, яка забезпечує індивідуальну підтримку здобувача в реалізації освітніх цілей та побудові індивідуальних освітніх траєкторій, зокрема у сфері науково-дослідницької діяльності, що особливо важливо для формування професійноорієнтованих дослідницьких компетентностей у системі професійної й вищої школи [6].

Важливу роль у розвитку дослідницьких і соціальних компетентностей здобувачів відіграє діяльність студентського самоврядування і наукових спільнот, що є платформою для реалізації студентської ініціативи, самостійної організації діяльності та участі в науковому просторі. Дослідження вітчизняних науковців (О. Гулько, О. Ярогенко та ін.) показують, що діяльність органів студентського самоврядування сприяє розвитку лідерських якостей, відповідальності, комунікативних умінь та здатності до організації освітнього процесу, що позитивно впливає на підготовку здобувачів до професійної діяльності та активної участі в наукових ініціативах [5]. Ці характеристики є ключовими компонентами дослідницької компетентності, оскільки наукова діяльність передбачає не лише предметні знання, але й уміння спільно координувати діяльність, ухвалювати рішення й обґрунтовувати власні позиції.

Важливим чинником розвитку дослідницьких навичок у здобувачів освіти є їх цілеспрямоване залучення до діяльності наукових гуртків і студентських наукових об'єднань як складової організованої науково-дослідницької роботи в закладах освіти. Як зазначає Л. Нікітченко, науковий гурток є ефективним засобом формування

дослідницьких умінь, оскільки забезпечує систематичне включення студентів у навчально-дослідницьку діяльність, сприяє оволодінню навичками формування дослідницьких проблем, добору методів дослідження, збору й аналізу емпіричних даних, а також представлення та апробації результатів наукової роботи [8]. Участь у такій позааудиторній діяльності стимулює розвиток професійної рефлексії, самостійності та відповідальності за результати власного наукового пошуку. Водночас науково-дослідницька діяльність у межах гуртків доповнює формальне навчання, створюючи умови для реалізації принципу наступності розвитку дослідницької мотивації – від її формування на шкільному етапі до розв'язання професійноорієнтованих дослідницьких завдань у системі професійної та вищої освіти.

Отже, комплексне використання тьюторського супроводу, діяльності студентського самоврядування та наукових гуртків є ефективним механізмом реалізації наступності освіти в формуванні дослідницьких компетентностей здобувачів, оскільки передбачає поєднання індивідуальної підтримки, активної пізнавальної діяльності, соціально-організаційних умінь та самостійної наукової роботи.

Відтак на основі проведеного аналізу теоретичних і практичних досліджень щодо формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти нами сформульовано практичні рекомендації щодо забезпечення наступності шкільної та професійної освіти у формуванні дослідницьких компетентностей здобувачів.

1. *Забезпечувати систематичне залучення учнів закладів загальної середньої освіти до навчально-дослідницької діяльності* через упровадження навчальних проєктів, мінідосліджень, участі в предметних олімпіадах, конкурсах і наукових заходах, що сприяє формуванню базових умінь постановки проблеми, пошуку та аналізу інформації, узагальнення й презентації результатів.

2. *Інтегрувати дослідницькі завдання у зміст професійної та вищої освіти*, передбачаючи поступове ускладнення характеру дослідницької діяльності, включення її елементів у фахові дисципліни, проєкту та виробничу практику, а також діяльність наукових гуртків і проблемних груп.

3. *Реалізовувати тьюторський супровід здобувачів освіти* як механізм індивідуалізації освітнього процесу, що забезпечує узгодження попереднього дослідницького досвіду, сформованого у школі, з вимогами професійної підготовки та сприяє розвитку самостійності, відповідальності й дослідницької автономії.

4. *Активно використовувати цифрові та інформаційно-комунікаційні технології* з метою створення єдиного дослідницького освітнього середовища, яке забезпечує доступ до електронних ресурсів, наукових баз даних, онлайн-платформ і цифрових інструментів опрацювання результатів досліджень.

5. *Сприяти розвитку студентської ініціативи через діяльність органів студентського самоврядування та наукових спільнот*, залучаючи здобувачів до організації наукових заходів, участі в конференціях і проєктах, що формує лідерські, комунікативні та організаційні уміння як складові дослідницької компетентності.

6. *Забезпечувати поетапне ускладнення дослідницької діяльності* відповідно до освітнього рівня здобувачів, що передбачає логічний перехід від елементарних дослідницьких дій у шкільній освіті до комплексних, професійноорієнтованих і науковообґрунтованих досліджень у системі професійної та вищої освіти.

7. *Запроваджувати систематичний моніторинг й оцінювання рівня сформованості дослідницьких компетентностей*, використовуючи портфолію, індивідуальні та групові проєкти, презентації результатів досліджень і рефлексивні завдання з метою корекції освітнього процесу та забезпечення його наступності.

Висновки. Отже, формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти в умовах наступності шкільної та професійної освіти є складним і багатоаспектним процесом, що потребує узгодженості змісту, форм і методів навчання на різних освітніх рівнях. Проведений аналіз засвідчив, що ефективна реалізація цього процесу можлива

за умови комплексного використання інноваційних педагогічних підходів, зокрема цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій, тьюторського супроводу, діяльності студентського самоврядування та наукових гуртків.

Запропоновані практичні рекомендації спрямовані на поетапне ускладнення дослідницької діяльності здобувачів освіти – від формування базових дослідницьких умінь на шкільному етапі до виконання професійноорієнтованих наукових завдань у системі професійної та вищої освіти. Їх реалізація забезпечує розвиток пізнавальної активності, дослідницької автономії, навичок наукової комунікації та рефлексії, що є ключовими складовими дослідницької компетентності майбутніх фахівців.

Отже, забезпечення наступності між шкільною та професійною освітою у формуванні дослідницьких компетентностей здобувачів потребує цілісного педагогічного підходу, орієнтованого на інтеграцію навчальної, науково-дослідницької та позааудиторної діяльності. Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на експериментальну перевірку ефективності запропонованих рекомендацій та розроблення моделей їх упровадження в освітній практиці.

Список використаних джерел:

1. Базова середня, профільна середня та професійна (професійно-технічна) освіта. URL: <https://eurydice.iea.gov.ua/національна-система-освіти-україни/6-базова-середня-профільна-середня-та/>
2. Біда О. Зміст поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 15. С. 3–6.
3. Борбич Н. Специфіка формування дослідницької компетентності студентів-бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта. *Академічні студії*. 2025. № 2. С. 31–38.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 375 с.
5. Гулько О., Ярогенко О. Вплив студентського самоврядування на розвиток лідерських якостей здобувачів вищої освіти: судження науково-педагогічних працівників. *Неперервна освіта: теорія і практика*. 2023. № 1 (74). С. 90–104.
6. Дем'яненко Н. Архітектоніка тьюторингу у вищій школі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 2 (8). С. 13–17.
7. Ковшар О. Роль принципів наступності і перспективності в організації безперервної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2017. № 1 (50). С. 176–185.
8. Нікітченко Л. Науковий гурток як засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів біології. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 12 (2). С. 53–59.
9. Приведенна К. Проблема наступності у системі шкільної та професійно-технічної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2008. № 19. С. 163–168.
10. Про професійну освіту: Закон України від 21.08.2025 № 4574-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text>
11. Сисоєва С., Козак Л. Дослідницька компетентність викладача вищої школи: програма розвитку. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2016. № 1–2 (46–47). С. 39–44.
12. Сяпіна С., Кривошея Н., Кривошея Д. Формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів у закладі вищої освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2024. № 2 (106). С. 7–16.
13. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. Вип. 19 / за ред. І. А. Зязюна. Київ–Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 523 с.
14. Щербань І., Савченко В. Сутність поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2 (6). С. 240–247.
15. Knysh I., Budanova O., Vakulenko S., Syrotina O., Popychenko S. Innovative educational technologies as a way of higher education enhancement. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, No. 68. Pp. 21–32.

References:

1. Bazova serednia, profilna serednia ta profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita [Basic secondary, profile secondary and vocational (vocational-technical) education]. Retrieved from

<https://eurydice.iea.gov.ua/національна-система-освіти-україни/6-базова-середня-профільна-середня-та/> [in Ukrainian].

2. Bida, O. (2017). Zmist poniattia «doslidnytska kompetentnist» u vitchyzniani ta zarubizhnii literaturi [The content of the concept of “research competence” in domestic and foreign literature]. *Cherkasy University Bulletin*, 15, 3–6 [in Ukrainian].
3. Borbych, N. (2025). Spetsyfika formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti studentiv-bakalavriv spetsialnosti 012 Doshkilna osvita [Specifics of forming research competence of bachelor students in Preschool Education]. *Akademichni studii*, 2, 31–38 [in Ukrainian].
4. Honcharenko, S. (1997). Ukrainyskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
5. Hulko, O., & Yarohenko, O. (2023). Vplyv studentskoho samovriaduvannia na rozvytok liderskykh yakosti zdobuvachiv vyshchoi osvity: sudzhennia naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [The influence of student self-government on leadership development of higher education students: the opinion of academic staff]. *Nepererovna osvita: teoriia i praktyka*, 1(74), 90–104 [in Ukrainian].
6. Demianenko, N. (2018). Arkitektonika tiutorynhu u vyshchii shkoli [Architecture of tutoring in higher education]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 2(8), 13–17 [in Ukrainian].
7. Kovshar, O. (2017). Rol printsypiv nastupnosti i perspektyvnosti v orhanizatsii bezpererвної osvity [The role of the principles of continuity and perspective in organizing lifelong education]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*, 1(50), 176–185 [in Ukrainian].
8. Nikitchenko, L. (2024). Naukovi hrutky yak zasib formuvannia doslidnytskykh umin maibutnikh uchyteliv biolohii [Scientific circles as a means of forming research skills of future biology teachers]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka*, 12(2), 53–59 [in Ukrainian].
9. Pryvedenna, K. (2008). Problema nastupnosti u systemi shkilnoi ta profesiino-tekhnichnoi osvity [The problem of continuity in the system of school and vocational-technical education]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, 19, 163–168 [in Ukrainian].
10. On vocational education: Law of Ukraine No. 4574–IX, August 21, 2025. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> [in Ukrainian].
11. Sysoieva, S., & Kozak, L. (2016). Doslidnytska kompetentnist vykladacha vyshchoi shkoly: prohrama rozvytku [Research competence of higher education teacher: development program]. *Nepererovna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, 1–2(46–47), 39–44 [in Ukrainian].
12. Siapina, S., Kryvosheia, N., & Kryvosheia, D. (2024). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv u zakladi vyshchoi osvity [Formation of research competence of future teachers in higher education institution]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, 2(106), 7–16 [in Ukrainian].
13. Ziazun, I. A. (Ed.). (2008). Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy [Modern information technologies and innovative teaching methods in specialist training: methodology, theory, experience, problems]. Kyiv–Vinnytsia [in Ukrainian].
14. Shcherban, I., & Savchenko, V. (2022). Sutnist poniattia «doslidnytska kompetentnist» u vitchyzniani ta zarubizhnii literaturi [The essence of the concept of “research competence” in domestic and foreign literature]. *Psykhologho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly*, 2(6), 240–247 [in Ukrainian].
15. Knysh, I., Budanova, O., Vakulenko, S., Syrotina, O., & Popychenko, S. (2023). Innovative educational technologies as a way of higher education enhancement. *Amazonia Investiga*, 12(68), 21–32 [in English].

Prokopiv L. M.,
orcid.org/0000-0001-8661-510X

Dereniuk M. P.,
orcid.org/0000-0002-6914-8797

CONTINUITY OF SCHOOL AND VOCATIONAL EDUCATION IN THE FORMATION OF RESEARCH COMPETENCIES OF LEARNERS

The article provides a theoretical analysis of the problem of forming research competencies of learners in the context of ensuring continuity between school and vocational education. The relevance of the study is determined by contemporary educational transformations, the implementation

of the competency-based approach, and the need to prepare learners capable of independent cognitive and research activities.

The study analyzes scientific approaches to defining the essence of the concept of research competence and reveals its integrative nature and structural components, including motivational-value, cognitive, activity-based, information and communication, and reflective components. It is substantiated that the formation of research competence is a gradual process carried out throughout the learner's educational trajectory and requires coherence of educational content and learning outcomes at different levels of education.

Special attention is paid to the analysis of the principle of continuity as a pedagogical condition for ensuring the consistent development of research skills from general secondary to vocational and higher education. The article highlights the features of content-related and methodological continuity in the formation of research competencies and outlines the role of innovative educational technologies, project-based activities, tutoring support, scientific clubs, and student self-governance in fostering learners' research activity.

The article summarizes theoretical findings and formulates practical recommendations aimed at ensuring continuity between school and vocational education in the process of forming learners' research competencies.

Key words: competence, research activity, student self-government, professional training, vocational education, higher education, competencies, innovative technologies, institution of higher education, pedagogy of the new school, tutoring, pedagogy of vocational education.

Дата надходження статті: 29.10.2025 р.

Прийнято до публікації: 07.11.2025 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Кленар М. В.

УДК 373.5.016:91

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi60.677>

Філончук З. В.*,

orcid.org/0009-0002-0873-110X

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ З МИСТЕЦТВОМ

У статті досліджено проблему формування культурної компетентності учнів як одного з визначальних складників сучасної географічної освіти в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». Актуальність розвідки зумовлена потребою подолання когнітивного розриву між засвоєнням суто фактологічних географічних даних та розумінням їхнього глибокого соціокультурного змісту. Автором теоретично обґрунтовано та практично апробовано методика міждисциплінарної інтеграції шкільної географії з образотворчим та музичним мистецтвом.

Центральну увагу приділено авторському методичному прийому «Історія однієї картини», який трансформує художнє полотно з ілюстративного додатка на повноцінне джерело наукової інформації. У роботі представлено покроковий алгоритм аналізу творів живопису, що включає культурно-історичне сприйняття, географічну ідентифікацію об'єкта, природничий та соціально-економічний аналіз ландшафту.

На прикладі шедевра Архіпа Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі» продемонстровано можливості візуалізації гідрологічних особливостей та формування ментального образу рідного краю. Особливий акцент зроблено на патріотичному вихованні та формуванні громадянської ідентичності через аналіз картини Альбера Беттаньє «Урок географії» («Чорна пляма»). Автор

*© Філончук З. В.